

Témakataszter Kovács Máté életművének kutatásához

A Kovács Máté Alapítvány kuratóriuma egyik legfontosabb feladatának tekinti a professzor életműve kutatásának szervezését, a tanítványok, a mai hallgatók, oktatók és az érdeklődő kutatók inspirálását. Ezért – az eddig elért eredmények számbavétele alapján – összefoglalta azon témák körét, melyeket úgy ítél meg, hogy azok további kutatásokat igényelnek. Ezért arra kér minden érdeklődőt, hogy az alábbi témákból válasszon magának, vagy azok valamely részletét vegye fel kutatási programjába.

Hangsúlyozza a kuratórium, hogy az alábbi kataszter nem terv, hanem program és határozatlan idejű. Az alapítvány nem intézmény, így nem készíthet sem éves, sem hosszabb távú munkatervet. Eredményei a téma iránt érdeklődők buzgalmán múlnak. Kovács Máté szerteágazó életműve fontos része nemcsak a 20. század közepének, hanem hatásában hosszabb távra is iránymutató. Életművét az ért(het)i igazán, aki azt a korszak társadalmi, kulturális és könyvtárügyi viszonyaiba illeszti, és fordítva: aki Kovács Máté életművének feltárásában részt vesz, az fontos adalékokat szolgáltat az elmúlt évtizedek művelődés- és könyvtártörténetéhez is. Kovács Máté munkássága jó viszonyítási alap kortársai, egy-egy időszak, egy-egy téma kidolgozása során.

Ezért hát biztatjuk még élő tanítványait, követőit és tisztelőit, hogy akár az emlékezés kedvéért, akár pályázóként vagy bármely más okból (szakdolgozat, disszertáció stb.) magának témát keresőt, böngéssze az itt következő témakatasztert. A kuratórium a konzultáció felajánlása mellett, igyekszik fórumot teremteni rendezvényein, konferenciák szervezésével, vagy valamilyen közlési forma (nyomtatott vagy elektronikus közzététel) elősegítésével.

A kuratórium mindaddig érvényesnek tekinti az alábbi kutatási témasort, amíg az új kutatási eredmények lényegesen meg nem változtatják a hátralévő feladatok körét, amíg új kérdések nem merülnek fel. Ismételten felhívjuk a figyelmet arra, hogy Kovács Máténak az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában lévő hagyatéka, valamint a Debreceni Egyetemi Könyvtárban, a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárában és levéltárában, továbbá mindazokon a helyeken található iratok, melyekkel szerteágazó tevékenysége során kapcsolatba került (pl. a művelődési minisztérium, a Hazafias Népfront, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, stb) – mindezek kimeríthetetlen forrásokat kínálnak a kutatók számára.

Az alábbi témajegyzék nem tart igényt teljességre, másfelől az egyes témák további rész kérdésekre bonthatók. Egyfajta kronológikus rendet követ, azon túl fontosabb témák köré csoportosított. Természetesen mindenki számára fontos és ezért javasolt az eddigi irodalom, mint előzmény áttekintése.

1. Az alapvető tények mellett kevésbé ismert indulása: hajdúszoboszlói éveiről, elemi és polgári iskolai tanulmányairól, tanítóiról vajmi keveset tudunk. Rendkívül izgalmas kérdés a népies gondolkörhöz való csatlakozása, a személyes kapcsolatok feltárása, majd a Nemzeti Parasztpárthoz kötődése.
2. Hasonlóan fontos debreceni tanulmányi időszakának kutatása, ideértve tanulmányait, külföldi tanulmányútjait. Ezen belül olyan kérdések várnak tisztázásra, mint kezdeti viszonylag gyenge tanulmányi eredményeinek okai, majd az érettségi és az egyetemi korszakban bekövetkezett pozitív változások, egyre terebélyesedő érdeklődése. Debreceni évei és tanulmányútjai során ért szellemi hatások feltárása magyarázatul szolgálhatnak későbbi korszakainak, magatartásának megértéséhez. Fontos lenne eszmevilága kialakulásának, nézeteinek, változásainak feltárása. Vajon igazolható-e pl. az Annales Kör szellemi hatása, milyen hatások mutathatók ki népi gondolkodására, honnan erednek a későbbi történeti és szociológiai alapon nyugvó, később bibliológiai tudományfelfogását is eredményező motívumai? Milyen szellemi hatások formálták és jellemzik társadalom- és történetfelfogását? Jóllehet nem volt par excellence történész, írt történeti tanulmányokat is, ill. minden munkáját áthatotta a történetiszemlélet, a történeti távlatokban való gondolkodás, minden korszakában vallotta a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális fejlődés szerves egységét. E témahalmaz arra hívja fel a figyelmet, hogy nem csak könyvtárosoknak kínál Kovács Máté munkássága fontos kutatási terepet, de irodalom- és eszmetörténészeknek, az oktatás történetével foglalkozóknak, sőt történeti vagy filozófiai stb. érdeklődésűeknek is figyelmébe ajánljuk.

3. Alaposabb feltárásra vár - a nyíregyházi évek után - debreceni középiskolai, egyetemi oktatói munkája, idetartozóan a Debreceni Nyári Egyetem keretében végzett tevékenysége, tanári korszakában végzett közéleti, egyesületi tevékenysége, irodalmi munkássága (szépirodalmi, irodalomtörténeti, sorozat és antológiaszerkesztői tevékenysége) – bezárva ezt a korszakot a debreceni tankerületi főigazgatóságon eltöltött néhány hónappal.

4. Teljesen külön témaként is feldolgozásra érdemes a Debreceni Nyári Egyetem keretében eltöltött évtized, mint szabadművelődési, közművelődési szemléletének és törekvéseinek forrásvidéke. Egyáltalán szinte élete egészén végigvonul az iskolán kívüli művelődésben való közreműködése, melynek kiemelkedő szakasza minisztériumi korszaka, majd az egyetemi népművelő képzés megalapozása és elindítása, megvédése. Megvizsgálásra érdemesek a Magyar Népművelők Társaságában vállalt feladatai, valamint a Magyar Néplélek c. folyóiratban és az Országépítés című orgánumban megjelent írásai, hiszen meglehet, ez idő tájt formálódtak ki művelődési, népoktatási törekvéseinek keretei, célkitűzései. Ezen belül érdekes kérdés, miként függ össze a Magyar Klasszikusok c. filléres sorozata, a Kiss Árpáddal közös Magyarságtudomány és nemzetnevelés, a Szép magyar versek antológia és a VKM-beli korszakának könyvjegyzékei? Ez irányú tevékenységeiről keveset tud még felmutatni a kutatás.

5. Külön nagyobb blokk lehet az Országos Közoktatási Tanácsbeli korszakának, egyáltalán a közoktatásban betöltött, elsősorban minisztériumi tevékenységének részletesebb feltárása. Sok mindent tudunk Vallás- és Közoktatásügyi minisztériumi korszakáról, de nem eléggé részletezett és értékelt a közoktatás újraindításában és megreformálásában végzett munkája, nem történt meg érdemeinek elhelyezése a hazai nevelés történetében. Mélyebb elemzést érdemel a Mai magyar művelődéspolitiká (1946) megszületésében játszott szerepe, valamint A magyar közművelődés három éves terve, ebben is a voltaképpen 10-15 éves távlati programként is kezelhető általa írt bevezető Szempontok és alapelvek a hároméves közművelődési tervhez.

6. Az előbbi korszakhoz tartozik rövid időtartamú, de nem jelentéktelen politikusi mivolta, a Nemzeti Parasztpárthoz kapcsolódó képviselői korszaka. Kísérlet e tekintetben is történt, de aligha tekinthető lezártnak ez irányú tevékenysége.

7. Egyetemi könyvtárigazgatói korszaka (1949-1956) elég jól feltártnak nevezhető. Eme debreceni korszakából viszont nem kellően feltárt és értékelt az egyetemi/felsőoktatási könyvtárügy átalakulására gyakorolt hatása. Hasonlóan 1949-1956 közötti időszakához csatlakozik a könyvtárügy egészében betöltött szerepének, különösen az 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelet kidolgozásában szerzett személyes érdemeinek, szervező munkájának feltárása. Ugyanehhez a korszakhoz tartozik a rövid idejű, de későbbi életútjára is hatást gyakorló akadémiai könyvtári társigazgatósága, valamint a Magyar Enciklopédia, a hazai

lexikonkiadás újraindításában játszott szerepének a feltárására. Ezeket debreceni egyetemi könyvtári, ill. a könyvtári törvényerejű rendelet megszületésében játszott szerepével összekapcsolva, kirajzolódnak azok a valószínű motívumok, melyek előbb egyetemi tanszékvezetői megbízásához, később az Országos Könyvtárügyi (Dokumentációs) Tanács elnöki posztjához vezettek.

8. Talán egyetemi tanszékvezetői korszakáról tárt fel legtöbbet a kutatás. Azonban éppen az utóbbi időszak néhány írása jelzi, hogy kapcsolódó hagyatéka, illetve az ezenközben végzett egyéb tevékenysége feltárásának segítségével az 1956-1972 közötti korszak tovább színesedik, illetve az egyetemi oktatásért elvégzett hatalmas munkája teljesebbé válik.

9. Kovács Máté az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak kezdettől tagja, 1958-tól haláláig elnöke volt. Utóbbi minőségében rálátása és hatása összkönyvtárügyi volt, mondhatni, ebben a korszakban az egész könyvtárügy szellemi vezetője volt. Az OK(D)T keretében végzett munkájáról készült doktori disszertáció mellett és ellenére az elvégzett munka nem tekinthető teljesnek és végleges, s hagyott további feladatokat. Ezen belül szinte teljesen feltáratlan a Tanács kiadói tevékenysége, különösen a Könyvtártudományi Tanulmányok 1968-ban indított sorozatában, az első kötetek közreadásában végzett munkája.

10. Kevésbé feltártak közé tartozik különböző hazai és külföldi konferenciákon való részvétele, szereplése (I-III. hazai országos könyvtárügyi konferencián, külföldi könyvtárosképzéssel összefüggő, vagy más, részletkérdésekkel foglalkozó konferenciák stb.)

11. Nem igazán feltárt a hazai könyvtártudomány 1945 utáni fejlődése (a külföldi hatás érvényesülése), benne Kovács Máté bibliológiai koncepciójának megszületése, formálódása, forrásai, másfelől a koncepció utóélete, hatása. Célszerű lenne elővenni az OSZK-beli hagyatékában sejtett 1968-as tanszéki kiadványt, melyben a bibliológia feladatairól értekezett. Talán ebből kideríthető, hogy az 1960-as előadása után bibliológiai tudományfelfogása mennyit változott, hiszen közreadásával inkább programot, mintsem kész tudományelméletet fogalmazott meg, de amely így is alapul szolgált a vezetésével és a tanszéki munkaközösség által létrehozott antológia létrejöttéhez; és saját, az 1945-1961 közötti időszak történetét tárgyaló tanulmányának elkészítéséhez, valamint az egyetemi képzés korszerűbbé tételéhez. Történetírói munkássága (az előbb jelzett mellett az antológiákba írt előtanulmányai) sem kellően elemzett és értékelt. Ezt célszerű lenne összekapcsolni az 1945 után írt hazai

könyvtártörténeti munkák, különösen az elmúlt 2-3 évtizedben felmutatott eredmények áttekintő értékelésével.

12. Többször felróták Kovács Máténak, miért nem lépett az információalapú képzés irányában? Az 1967 utáni években több jel arra utal, hogy ez sem állott távol újítani mindig kész és az új iránti fogékonyságától, de a korabeli egyetemi körülmények közepette óvatossága sem volt teljesen indokolatlan. Bizonyos lépések történtek ebben a témában is, de hagyatéka valószínűleg ehhez is szolgáltathat újabb adalékokat.

13. A Hazafias Népfront munkájában, különösen a honismereti mozgalomban végzett tevékenysége szintén feltárásra vár. Az eddigi kutatások a kezdő lépéseket jelentik a Kovács Máté hatása a magyarországi honismereti mozgalomra témakörben. Ugyanígy vagyunk a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat irodalmi szakosztálya keretében vállalt szerepével. Szintén tárgyszerűen tudjuk, hogy szerepe volt a hazai bibliofília újjáélesztésében, s talán hagyatéka ebben a tárgykörben is ígér újat.

14. Mindehhez további segítséget nyújthat a 2006-ig elkészített Kovács Máté bibliográfia folytatása – belefoglalva a kevésbé ismert szakdolgozatokat, doktori értekezés(ek)e)t, valamint a Kovács Máté életművével érintkező levéltári, irattári, kéziratári források számbavételét, ide értve a magántulajdonban lappangó leveleket vagy dokumentumokat.

2014. január 31.